

Asia: VN/21836/2021

Lausuntopyyntö luonnoksesta kansalliseksi luonnon monimuotoisuusstrategiaksi 2035

Lausuntopyyntö

2. Strategian lähtökohdat

Strategialuonnoksen lähtökohdissa korostuvat aiempaa strategiaa vahvemmin kestävyysmurros ja monimuotoisuuden heikkenemisen juurisyihin pureutuminen. Luonnon monimuotoisuus tulisi strategian mukaan ottaa huomioon kaikessa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa sekä ihmisten arkipäiväisessä toiminnassa. Juurisyitä ovat mm. arvot ja käyttäytyminen. Kestävämät elämäntavat ja luonnon huomioon ottaminen arkisessa toiminnassa vaativat kulttuurista muutosta. Museovirasto korostaa kulttuurin merkitystä tarvittavissa muutoksissa onnistumiselle.

Strategian keskeisimmät termit luovat strategian periaatteellisen kehikon. Termien, kuten kiertotalous ja lieventämishierarkia, avaaminen lopun sanasto-osassa varmistaisivat yhteistä ymmärrystä ja edesauttaisivat osaltaan strategia toteutumista. Lisäksi uhanlaisuuden syiden koko kirjo tulisi tehdä strategiassa näkyväksi, jotta eri osia (esim. rakentaminen) voisi suhteuttaa kokonaisuuteen.

3.1 ja 3.2 Päätaivoite ja tarkemmat tavoitteet

Museovirasto pitää strategian päätavoitetta erittäin kannatettavana ja välttämättömänä. Kestävyysmurrokseen liittyviä tavoitteita on otettu strategiaan mukaan aikaisempaa enemmän. Tämä on Museovirasto näkemyksen mukaan hyvä asia, sillä luontokadon pysäyttämiseksi ja luonnon monimuotoisuuden lisäämiseksi tarvitaan nimenomaan käyttäytymisen muutosta. Kyse on kulttuurisesta muutoksesta, jota kulttuuri(perintö)ala voi merkittävästi tukea.

Ihmisten luontosuhde on pohjimmiltaan kulttuurinen. Kulttuuri on muutosvoima luontosuhteen vahvistamisessa, ihmisten käyttäytymisen ja toimintatapojen muutoksessa ja niin myös luontokadon

pysäyttämässä ja luonnonmonimuotoisuuden tukemisessa. Esimerkiksi ylikuluttamisen hillitsemisessä on kulttuurialalla paljon annettavaa. Ihmis- ja humanistiset tieteet sekä kulttuuri- ja kulttuuriperintöorganisaatiot tulisi ottaa mukaan luontokatoa koskevaan valmisteluun ja päätöksentekoon, myös tutkimuksessa yhteistyö toisi synergiaetuja. Museoala voi myös nostaa esiin luonnonmonimuotoisuuden kysymyksiä toiminnassaan. Luontosuhde on myös aineetonta kulttuuriperintöä.

Luonto ja kulttuuri kietoutuvat myös ihmisten ajatuksissa ja arvostuksissa yhteen: luontosuhdebarometrin (3.5.2) rinnalla on huomattava, että Kulttuuriperintöbarometrissä (2021) merkittävä määrä vastaajista kertoi luonnon olevan heille tärkeää kulttuuriperintöä (Kulttuuriperintöbarometri - Museovirasto ja Kulttuuribarometri 2021 tulostiiviste (museovirasto.fi)). Tulevaisuuden kulttuuriperintöä ovat barometriin vastanneiden mukaan mm. puhdas ja monimuotoinen luonto, ilmastonmuutokseen ja viestintään liittyvät teknologiset ratkaisut sekä arvostukseltaan jo vakiintuneet rakennetut ympäristöt ja korkeatasoinen arkkitehtuuri.

Saamelaisen perinteisen tiedon hyödyntäminen on strategiassa hyvin tunnistettu; olennaista tässä on juuri luonnon ja kulttuurin erottamaton yhteys.

Luonnon monimuotoisuuden edistämisen ja kulttuuriympäristöjen suojelun tavoitteet ovat useimmiten samansuuntaisia. Ristiriitokin silti syntyy nyt ja tulevaisuudessa, esimerkkinä vaelluskalojen palauttamisen ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden vesirakenteiden säilyttämisen kysymykset. Niiden välttämiseksi ja tavoitteiden yhteensovittamiseksi tarvitaan ennakoivaa tiedontuotantoa, mieluiten yhteistyössä, jolloin se on tehokkainta. Esimerkkeinä mainittakoon vedenalaisen luonnon kartoitukset ja hylkyjen tila tai vesistöjen kunnostukset ja vesien kulttuuriperinnön inventoinnit.

Kestävyyden kokonaisuudessa sen eri ulottuvuudet ovat keskinäisessä yhteydessä toisiinsa. Siksi myös kulttuurisen kestävyyden näkökulman tulisi olla mukana kestävyyden neljäntenä pilarina. Kulttuuriseen kestävyteen kuuluvat kulttuuriperinnön monimuotoisuuden säilyminen, mahdollisuus vuoropuheluun erilaisten kulttuurien välillä sekä ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävää kehitystä edistävien toimintatapojen vahvistuminen.

Museovirasto pitää suojelualueiden kytkeytyvyyden parantamista, suojelua tukevien alueiden tunnistamista ja elinympäristöjen laadun parantamista tärkeinä tavoitteina. Kaupunkien viherympäristöjen (mukaan lukien erilaiset vesialueet) arvoja ei ole kuitenkaan strategiassa tunnistettu riittävästi. Strategiassa tulisikin tuoda paremmin esille kaupunkien olemassa olevien viherympäristöjen merkitys (esim. T3.7 ja T4.7).

3.3 Luonnon tilan tavoitteet

-

3.4 Suojelu ja ennallistaminen

Kulttuuriympäristöt ovat ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksessa syntyneitä ympäristöjä. Museoviraston näkemyksen mukaan ennakoivaa vuorovaikutusta ennallistamistoimien suunnittelijoiden ja kulttuuriympäristötoimijoiden välillä tulisi vahvistaa, esimerkiksi ottamalla kulttuuriympäristöalan toimijoita mukaan ennallistamistoimien valmisteluun. Muun muassa virtavesikunnostuksissa tarvitaan edelleen enemmän museoviranomaisten ja kunnostajien välistä vuorovaikutusta. Monilla perinnebiotoopeilla on myös muinaisjäännöksiä ja monet linnoitukset ovat uusperinnebiotooppeja, kalkkiesiintymiin liittyy usein niiden esiteollinen hyödyntäminen ja muinaisjäännösrakenteita.

Sekä suojelulla että ennallistamistoimilla, kuten kulotuksella, soiden ennallistamisella, umpeen kasvaneiden vesialueiden kunnostuksilla, kalataloudellisilla kunnostuksilla ja tulvavallien rakentamisella, voi olla vaikutuksia kulttuuriympäristöihin. Muiden toimialojen ilmastonmuutoksen hillintätoimien sekä luontokadon pysäyttämisen toimien myönteisistä ja kielteisistä vaikutuksista kulttuuriperintöön tarvitaan lisää tietoa. Myös yhteistyö tavoitteiden yhteensovittamiseksi ja haitallisten vaikutusten vähentämiseksi on tarpeen. Tarvitaan toimialat ja hallinnonalarajat ylittävää koordinoitua: yhdessä toimiminen ja olemassa olevan tiedon yhteiskäyttö voi haittavaikutusten ehkäisyn ja ristiriitojen välttämisen lisäksi tuoda myös tehokkuutta ja kustannussäästöjä.

Uusien suojelualueiden perustamisessa ja suojelua tukevien alueiden tunnistamisessa tulisi mahdollisuuksien mukaan ottaa huomioon esimerkiksi metsissä sijaitsevat arkeologiset muinaisjäännökset kuten laajat kivikautiset asuinpaikat asumuspainanteineen. Kulttuurisen kestävyuden näkökulmasta tällaiset alueet voisivat hyvin soveltua osaltaan suojelua tukevien joukkoon, jolloin myös maamme vanhin arkeologinen kulttuuriperintö olisi turvattu tulevillekin sukupolville.

3.5 Paineiden vähentäminen ja juurisyihin vaikuttaminen

Rakentaminen on merkittävä uhanalaistumisen syy monille lajeille ja luontotyypeille. Uudisrakentamisen osuuden supistaminen ja jo rakennetun mahdollisimman pitkäaikainen käyttö vähentävät paineita käyttää luonnonvaroja. Kulttuuriympäristön suojeluun sisältyvä tavoite säilyttää arvokasta rakennuskantaa ja pitää sitä käytössä mahdollisimman pitkään on näin samansuuntainen luvun tavoitteiden kanssa.

Olemassa olevan rakennuksen korjaamisen on todettu olevan ekologisempi vaihtoehto kuin purkaminen ja uudisrakentaminen, myös kun käytön aikaiset vaikutukset otetaan huomioon (Purkaa vai korjata?: Hiilijalanjälkivaikutukset, elinkaarikustannukset ja ohjaukset. Ympäristöministeriö 2021). Rakennuskannan hyödyntäminen käytössä mahdollisimman pitkään onkin kiertotaloutta vaikuttavimmillaan, koska kierto on ympäristön kannalta sitä tehokkaampi, mitä pidempi on sen sykli

sekä siksi, että rakennuksiin sitoutunut hiili, materiaalit ja resurssit vaikuttavat ilmastonmuutosta hillitsevästi juuri nyt, toisin kuin uuden rakentaminen.

Kommentteja tavoitteisiin:

T10: Ekologisen jalanjäljen pienenemiseen vaikuttaa olennaisesti se, että kiertotalouden ja lieventämishierarkian hengessä pyritään mahdollisimman vähäisiin rakennuskantaa (olemassa olevan pitäminen käytössä) ja luonnonympäristöä muokkaaviin toimenpiteisiin.

T10.1: Olemassa olevan rakennuskannan hyödyntäminen, korjaaminen ja pitäminen käytössä ovat keskeisiä välineitä tähän (rakennuksiin jo sitoutunut hiili, materiaalit ja resurssit pysyvät sellaisenaan kierrossa eikä hävikkiä tai uusia vaikutuksia synny esim. purkamisen ja siihen liittyvien kierrätystoimien seurauksena).

3.5.4. Julkishallinnon vastuu

Strategiassa tulisi tunnistaa laajemmin eri hallinnonalojen luontoon kytkeytyviä tavoitteita ja ohjelmia. Vastuun tulee olla jaettu, yhteistyön ennakoivaa ja hallinnonrajat ylittävää. Tämä lisää myös toimien tehokkuutta ja hyväksyttävyyttä. Kulttuuriperintöön liittyy monia taitoja ja toimintatapoja, jotka ovat kestäviä ja luonnonmonimuotoisuutta tukevia perinteistä rakentamisen tavoista ja materiaalien resurssiniukasta käytöstä luonnon monimuotoisuutta ja luontosuhdetta tukeviin käyttöihin, kuten marjastus ja sienestys. (Ks. Kulttuuriperintöstrategia).

3.5.5 Osallistuminen luontoa koskevaan päätöksentekoon

Museovirasto pitää osallistumismahdollisuuksien vahvistamista välttämättömänä ja erityisesti haavoittuvien ryhmien (lasten, nuorten, saamelaisten) huomioimista erittäin tärkeänä.

Alueellisessa suunnittelussa yhteistyötä alueellisten vastuumuseoiden kulttuuriympäristöasiantuntijoiden kanssa tulisi edelleen vahvistaa.

3.5.8. Tietoisuus ja luonto-osaaminen

Myös kulttuuri(perintö)kentällä on annettavaa tietoisuuden ja osaamisen kasvattamiselle, esimerkiksi museot voivat nostaa esille luonnon monimuotoisuuteen liittyviä kysymyksiä.

3.5.9. Luontosuhde, hyvinvointi, terveys

Luontomatkailu kytkeytyy usein kulttuurimatkailuun. Tämä on tunnistettu hyvin esimerkiksi kansallisesti ohjaavassa kulttuurimatkailun tiekartassa (2022) Kulttuurimatkailun kansallisen kehittämisen tiekartta : Työryhmän ehdotus - Valto (valtioneuvosto.fi)

3.6 Saamelaiset ja luonnon monimuotoisuus

-

3.7 Suomi maailmalla

-

Muita huomioita luonnoksesta

Euroopan neuvoston Eurooppalaisessa maisemayleissopimuksessa (SopS 14/2006) maisemat nähdään olennaisena osana ihmisten ympäristöä, yhteistä kulttuuri- ja luonnonperinnön monimuotoisuutta sekä identiteetin perustaa. Maisemissa yhdistyvät luonnon- ja kulttuuriperintö. Toimet maisemien vaalimiseksi voivat olla toimia luonnon monimuotoisuuden edistämiseksi. Maisema voidaan hahmottaa luonnon monimuotoisuuden alueellisena perustana. Euroopan neuvoston kulttuurin, kulttuuriperinnön ja maiseman johtokomiteassa valmistellaan parhaillaan jäsenvaltioille ohjaavia periaatteita kulttuurin, luonnon ja maiseman integroivalle politiikalle ja vaalimiselle.

Strategian vaikutuksia kulttuuriympäristöihin ja -perintöön ei ole arvioitu. Suomen ympäristökeskuksen (SYKE) laatimassa vaikutusten ennakoarvioinnissa todetaan, että kulttuuriperinnön ja paikkasidonnaisten kulttuuriarvojen poikkeavan monesta muusta alasta siinä, ettei kompensatio niiden kohdalla toimi. Kyseessä ovat usein ainutkertaisten, yhteisöön ja ihmisiin kiinnittyvät arvot, joita ei voi korvata eikä palauttaa. Tämän vuoksi yhteistoiminta ja vuorovaikutus sekä ennakoiva yhteensovittaminen ovat erityisen tärkeitä. Vaikutusten seurannassa kannattaisi tehdä yhteistyötä luonto- ja kulttuurikohteiden välillä: tämä olisi tehokasta, ennakoivaa ja yhteensovittavaa.

Museovirasto pitää tärkeänä, että myös kulttuuri(perintö)ala on mukana toimintaohjelman laatimisessa.

Salmela Ulla
Museovirasto

Kähkönen Satu
Museovirasto - Kulttuuriympäristöpalvelut